

DOI: 10.7596/taksad.v1i3.41

Neylî'nin “Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-Cû Âzmâyiş-i Tab‘-ı Nâdire-Gû” Adlı Mesnevisinin “Leyla vü Mecnûn”, “Hüsn-ü Aşk” Mesnevileri ve “Aslı ile Kerem” Hikayesiyle Karşılaştırılması

Adnan UZUN*

Özet

Neylî, 18.Yüzyılda yaşamış, kendisini iyi yetiştirmiş, bilgi ve kültür bakımından birikimli klasik edebiyat şairlerindedir. Çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Şiirleri ilgi çekicidir. Divanında yer alan “Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-cû Âzmâyiş-i Tab‘-ı Nâdire-gû” adlı hikâyesi, yapı itibariyle kısa olmasına rağmen “kilisede görevli bir rahibin Müslüman oluşunu tahkiye eden” konusu ilgi çekicidir. Klasik edebiyatımızın hayattan kopuk olduğu yönünde yaygın bir kanaat bulunsa da, bu mesnevide toplum yaşantısının ve toplumsal olayların yansıtıldığını müşahade etmek mümkündür. Neylî'nin mesnevisi alışılmış, hatta tekrar mahiyetindeki konular dışında bir konuya yer vermesi bakımından önem taşımaktadır. Eserin daha iyi anlaşılabilmesi için Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisi, Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk mesnevisi ve halk hikâyeciliğimizin önemli örneklerinden olan Kerem ile Aslı hikâyesiyle karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neylî, mesnevi, Leylâ vü Mecnûn, Hüsn ü Aşk, Kerem ile Aslı.

The Comparison of Neyli's Masnavi Named “Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-Cû Âzmâyiş-i Tab‘-ı Nâdire-Gû” with other Masnavis “Leyla vü Mecnûn”, “Hüsn-ü Aşk” and with the Folktale of “Aslı ile Kerem”

Abstract

Neyli, who lived in 18th Century, is one of the most sophisticated, well-informed and self-improved poets in the classical literature. He took part in various official jobs. His poems are interesting. His poem, Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-cû Âzmâyiş-i Tab‘-ı Nâdire-gû, is one of those with an interesting storylines. In his Masnavi, he shows that our classical literature, contrary to popular opinion, is not unconnected from social life, and also it reflects social life and events. In order to understand and explain the story better, his story compared

with the folktale of “ Kerem and Aslı” and with the masnavis of “Leylâvü Mecnûn” written by Fuzûlî and “Hüsn ü Aşk” written by Şeyh Gâlib.

Key Words: Neylî, Masnavi, Mathnawi, Leylâ vü Mecnûn, Hüsn ü Aşk, Kerem And Aslı.

Comparaison de Mathnawî de Naylî s'intitulant 'Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-Cû Âzmâyîş-i Tab'-ı Nâdire-Gû' avec les Mathnawî de 'Leylâ et Mecnûn' et 'Hüsn ü Aşk' et du Récit populaire s'intitulant 'Kerem et Aslı'

Résumé

Naylî, qui a vécu au 18ème siècle, est un des poètes de la littérature classique. Il était un poète empreint de culture et de connaissance et a de surcroît eu des fonctions gouvernementales. D'ailleurs ses poèmes étaient intéressants et attiraient l'attention du monde littéraire. Le récit de 'Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-Cû Âz Mâyîş-i Tab'-ı Nâdire-Gû' qui se trouve dans le dîvan de Naylî est intéressant du point de vue de son contenu et nous permet de voir, contrairement aux idées reçues sur notre littérature classique, que cette dernière n'est pas détachée de la vie quotidienne et qu'elle reflète la vie et les faits de la société. Afin de mieux comprendre cette œuvre, nous l'avons comparée avec les Mathnawî de 'Leylâ et Mecnûn de Fuzûlî et Hüsn ü Aşk de Şeyh Gâlib et avec le récit populaire s'intitulant 'Kerem et Aslı'.

Mot-Clés: Naylî, Mathnawî, Leylâ et Mecnûn, Hüsn ü Aşk, Kerem et Aslı.

مقارنة بين مثنوي "ليلي ومجنون" و"حسن وعشق" في مثنوي نَيْلي المسمى بـ "خوشا حكاية منظومه دلجوآزمایش طبع نادره كو" والقصة الشعبية المسمى بـ "أصلي إيله كرم"

ملخص:

نَيْلي من الشعراء الكلاسيكيين (الديوان). عاش في القرن الثامن عشر. وهو صاحب معرفة وثقافة واسعة. عمل في وظائف رسمية مختلفة. أشعاره جذابة. قصته الموجودة في ديوانه المسمى بـ "خوشا حكاية منظومه دلجوآزمایش طبع نادره كو" مثيرة للاهتمام. ومن الممكن أن نشاهد فيها أن أدبنا الكلاسيكي ليست بعيدة عن الحياة الاجتماعية كما يُظن، وهو أيضًا يعكس حياة الشعب والأحداث الشعبية. قد قارننا هذه القصة مع مثنوي ليلي ومجنون لفضولي، وحسن وعشق للشَّيخ غالب وقصة "كرم إيله أصلي" التي هي من أهم النماذج الأدب الشعبي.

كلمات البحث:

نَيْلي، مثنوي، ليلي ومجنون، حسن وعشق، كرم إيله إيلة أصلي.

1.Giriş

Yazımızda 18.Yüzyıl âlim şairlerinden olan Neylî'ye ait konu itibariyle farklılık arz ettiği kanaatini taşıdığımız yetmiş üç beyitlik mesneviyi inceledik. Çalışmamızda, evvela inceleyecek olduğumuz mesnevinin şairi Neylî hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra mesnevi türü tanıtılmış, mesnevi türünün edebiyatımızdaki yerinin tespiti yoluna gidilmiştir.

Ahmet Neylî'ye ait mesnevi içeriği, kahramanlarının özellikleri, konu itibariyle geleneksel mesnevilerden farklı yönlerinin oluşu bakımından dikkat çekici nitelikler taşımaktadır. Bu niteliği ile adı geçen eser, edebiyatımızda meydana getirilmiş ve türlerinin temsilcisi addedebileceğimiz Leylâ vü Mecnûn, Hüsn ü Aşk mesnevileri ile Kerem İle Aslı hikâyesi karşılaştırılarak Neylî'nin adı geçen mesnevisi ile olan farklılıkları ortaya koyulurken Neylî'ye ait mesnevinin mahiyeti belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın, uzun bir geçmişi olan ve edebiyat tarihimizde derin izleri olan Klasik edebiyatımızın üzerindeki bilinmezlerin aydınlanmasına katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Zira her araştırma, her çalışma Klasik edebiyatımızın tanınmasında yeni kapılar açmaktadır.

2. Şairi

Mirzâ-zâde Ahmet Neylî, Fâtin Dâvûd'un Hatimetü'l-Eş'ar adlı eserinde belirttiğine göre Hicri 1084 (M.1674)¹ yılında İstanbul'da doğdu. Babası İstanbul kadılarından Mirzâ-zâde Muhammed Efendi'dir. Köklü bir aileden gelen Ahmet Neylî iyi bir eğitim almıştır. Kendini iyi yetiştiren Neylî, İzmir, Kahire, Mekke-i Mükerreme kadınlıkları yapar; sadrazamlık görevini sürdürürken hastalanarak görevinden ayrılır. Hicri 1161 (M.1748) tarihinde vefat eder.²

Nâbi ve Nedim tarzında şiirler yazan Neylî, gazel söyleme ve tarih düşürme hususunda başarılı örnekler vermiştir. Lâle Devrinden ve Sâdâbâd'dan izler taşıyan, sanatlı söyleyişten uzak, anlaşılır, külfetsiz bir şiir dili vardır.³

Muallim Naci, Neylî'yi pek çok geçmiş şaire tercih ettiğini ifade ederken, iktidarı nispetinde şöhret bulamayan şairlerden addeder. Ayrıca şiiri hakkında şu yorumda bulunur; "Güzel düşünür, münakkah söyler, sanat göstermeye meylli ziyadece olduğu hâlde sözü cazibesiz düşmez, tabiatı nazik, zarif, fikri bayatlamış kelimelerle ifadeden sakınıcıdır."⁴

*Yard. Doç. Dr. Adnan Uzun. Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Fatin Davud, *Hatimetü'l-Eş'ar*, Bursa İnebey Eski Eserler Kütüphanesi, No:5975, s.469.

² Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1983, Fasikül 10, s.750

³ age., s.750. Bkz.Prof. Dr. Atabey Kılıç, *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Dîvânı*, İstanbul, 2004; Prof. Dr.Sadık Erdem, *Neylî ve Dîvânı*, Ankara, 2005.

⁴ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, c. 2, s.274.

3. Edebiyatımızda Mesnevi Geleneği

Mesnevi nazım şekli, beyit sınırlaması olmayışı, beyitlerin kısalığı, tahkiyeye uygunluğu,... gibi sebeplerle Klasik edebiyatımızda ağırlıklı olarak kullanılan nazım şekli olmuştur. Şairlerin hamse sahibi olmayı iftihar vesilesi addetmeleri bunun göstergesidir.

Mesnevi; sözlükte "ikişer ikişer" anlamındaki "mesnâ" kelimesinin nispet eki almış biçimi olan mesnevi edebiyat terimi ve nazım şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır. Fars şiirinin kaside ve gazelle birlikte üç temel nazım şeklinden biri olan mesnevi iki beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik müstakil kitaplara kadar değişik uzunluklarda kaleme alınmıştır. Mesnevilerin her beytinin kendi arasında kafiyeli oluşu ve genellikle aruzun kısa kalıplarıyla yazılmış olması konu bütünlüğünü sağlama ve anlatım açısından şairlere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Genellikle dinî, tasavvufî, destanî, menkıbevî, tarihî, ilmî, mizahî ve öğretici konuların anlatılmasında, çeşitli aşk hikâyelerinin nazma çekilmesinde, şairlerin yaşadıklarının dile getirilmesinde kullanılan bir nazım şeklidir.⁵

Fars ve Türk edebiyatlarındaki mesneviler arasında tertip, konu ve muhteva bakımından büyük ölçüde benzerlikler görülmektedir. Bu, mesnevi nazım şeklinin önce Fars edebiyatında ortaya çıkması ve Türk edebiyatındaki ilk örneklerin bundan büyük ölçüde etkilenmesinin tabii bir sonucudur. Türk şairleri, Fars edebiyatından daha çok tasavvufî konulu eserlerle İslâm âlemindeki ortak konuları işleyen bazı mesnevilerden etkilenmişlerdir. Buna karşılık bazı ortak yönleri olmakla beraber kırk hadis ve yüz hadis çeviri ve şerhleri, menâkıbnâmeler, gazavatnâmeler, fetihnâmeler, zafernâmelerle şehrengizler, sûrnâmeler, sergüzeşt, hasbihal, ta'rîfat gibi eserler özellikle muhtevaları bakımından Fars edebiyatı etkisi dışında kalmıştır; mevlüd, mi'râciyye ve hilye gibi dinî türler ise tamamen Türk edebiyatına ait orijinal mesnevilerdir. Mesnevi şeklinin Türk edebiyatına has bir özelliği de eserlerdeki kahramanların ağızından yazılmış gazellerin vezin ve şekil bakımından divanlardaki gazellerle aynı özelliği taşımasıdır. Bazı mesnevilerde ise farklı vezinde murabbalar da bulunmaktadır.⁶

Mesnevilerde olaylar bir masal anlatımı ile sürer. Anlatış ve tasvirler akıl ve mantık sınırından taşarlar. Yer ve zaman belirsizdir. Tasvirlerde aşırı abartmalar göze çarpar. Hikâye kahramanları olağanüstü davranışlarda bulunurlar. Ağırlık merkezi aşk olan mesnevilerde cin, peri, dev, cadı... gibi masal motifleri çok bulunur. Bazen bu aşk ve imajlar, tasavvufî veya alegorik-sembolik nitelikler gösterebilirler.⁷

Türk toplumunun tarih içerisinde göçebe bir toplum olarak karşımıza çıkması, yerleşik hayata geçme sürecinin gecikmesi nedeniyle Türk Edebiyatı sözlü bir geleneğe sahip olmuştur. Sözlü gelenek de edebiyatımızda -hafızada kolay yer etmesi yönüyle- manzum

Muallim Naci, Mecmua-i Muallim, Sene 1, Nüsha 34, Sahife 135-136 H.19 Ramazan 1305, Milli Kütüphane
Tasnif No: 1956 SB406

⁵ Mustafa Çiçekler, *Mesnevi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.29, s.320.

⁶ age., s.320. Bkz. İsmail Ünver, *Mesnevi*, Türk Dili (Divan Şiiri Özel Sayısı) 1986, 415, 416, 417. sayılar. Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, İstanbul, 1999

⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, c. 1-2, s.336.

türlerin yaygın olarak kullanılmasında etkili olmuştur. Türk Edebiyatına tarihi seyri içerisinde göz atıldığında şiir türünün daha güçlü olduğunu, nesir türünün ise gelişmediğini ya da yavaş geliştiğini fark ederiz. Dolayısıyla, günümüzde hikâye ve roman diye adlandırdığımız, olaya ve anlatıma dayalı türlerin manzum olarak mesnevi tarzında kaleme alındığı dikkat çekicidir. Pek çok mesnevinin ezberlendiğini, değişik meclislerde -zaman zaman da hususi makamlarda- okunduğunu hatırlamak gerekir.

Sözlü edebiyat geleneğinin etkisini halk edebiyatı alanında görme imkânı daha fazladır. Halk hikâyeleri klasik edebiyatımızdaki mesnevilerle şekil, ölçü ve anlatım bakımından olmasa da özellikle içerik ve üslup bakımından paralellik gösterir. Mesnevilerde kahramanların konuşmalarının gazel şeklinde verilmesi, halk hikâyelerindeki anlatım ve tasvir bölümlerinin nesir olması, kahramanların konuşmalarının manzum olması arasında üslup benzerliği kurulabilir.

4. Neylî'ye Ait Mesnevinin Konusu ve Birkaç Mesnevi İle Mukayesesi

Mesnevîde; kiliselerine gelen Müslüman bir gence âşık olan ve ona sahip olmak için türlü yollar deneyen, varını yoğunu harcayan Hristiyan bir kızın Müslüman oluşu ve bu aşkla ölümü olayına şahitlik eden bir rahibin Müslüman oluş hikâyesi anlatılmaktadır.

Mesnevîler genelde yüzlerce, binlerce beyitten oluşacak biçimde uzun olur. Karşılaştırmasını yaptığımız mesnevîlerden, Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" mesnevisi 2041 beyitten oluşmakta ve aruzun "mef'ûlü/mefâ'ilün/feûlün" kalıbıyla yazılmıştır. Fuzûlî'nin "Leylâ vü Mecnûn" mesnevisi yaklaşık 3098 beyitten oluşmakta ve aruzun "mef'ûlü/mefâ'ilün/feûlün" kalıbıyla yazılmış; -halk hikâyelerinde olduğu gibi- bazen Leylâ'nın bazen de Mecnûn'un duygularının anlatıldığı bölümler gazel biçiminde, Leylâ ile Mecnûn arasında karşılıklı yazılan iki mektup murabba şeklinde yazılırken aruzun değişik kalıpları kullanılmıştır.⁸ Kerem İle Aslı hikâyesi halk şiiri gelenekleriyle manzum ve mensur olarak meydana getirilmiş, Kerem İle Aslı'nın duygu ve düşüncelerinin anlatıldığı konuşmaları ihtiva eden manzum bölümlerde hece ölçüsü kullanılmış, küçük bir roman boyutunda anonim hikâyedir. Neylî'nin "Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i dil-cû Âzmâyîş-i Tab'-ı Nâdire-gû" adlı mesnevisi 73 beyitten meydana gelen, aruzun "feilâtün(fâilâtün)/feilâtün/feilün(fa'lün)" kalıbıyla yazılmış kısa bir hikâyedir.

Çalışmada, Türk edebiyatında edebî değer taşıması, kendine haslık, kabul görme bakımından önemli yeri olan ve Neylî'ye ait mesneviyle irtibat kurulabilecek Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn⁹, Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk¹⁰ mesnevîleri ile halk hikâyeciliğimizin önemli örneklerinden olan Kerem İle Aslı¹¹ hikâyesi – özellikle – konu ve kişiler bakımından

⁸ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1983, Fasikül 7, s.551

⁹ Fuzûlî, *Leyla vü Mecnûn*, haz. Hüseyin Ayan, İstanbul, 2008. Bkz. Fuzûlî, *Leyla vü Mecnûn*, haz. Muhammed Nur Doğan, İstanbul, 1996.

¹⁰ Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*, haz. Orhan Okay, İstanbul, 2006.

¹¹ Kerem İle Aslı, haz. İsa Öztürk, İstanbul, 2006.

karşılaştırılacaktır.

Ele alınan ve karşılaştırılan mesnevilerin önemli ortak özelliği dinî-tasavvufî motifler içermesi, Allah'ı bulma, O'na ulaşma mesajı içermesidir. Kerem İle Aslı hikâyesinde, dini inançlardaki farklılıklar ve bu din mensupları arasındaki –daha çok- hoşgörü atmosferi içerisinde yaşanan ilişkiler sosyolojik bir realite olarak verilmiş olmasıdır. “Kerem'in babası keşişi çağırarak Aslı'yı oğluna ister. Keşiş korktuğu için kızını vermeye razı olursa da annesi bir Müslüman kızını vermek istemediğinden gizlice başka bir şehre kaçarlar.”¹² Hikâyede dinî inanç ve anlayışları telkin etme ya da kabul ettirmeye çalışma gibi bir çaba göze çarpmaz. Ancak diğer mesneviler de olduğu gibi ilâhî aşk sezdirilmeye çalışılır. “Kerem'in yanık türküleri ilâhî bir anlam kazanmıştır. Duaları kabul edilen Kerem canlı cansız bütün varlıklarla konuşabilmekte, bu varlıklar da ona cevap vermektedir.”¹³ Leylâ vü Mecnûn ile Hüsn ü Aşk mesnevilerinde dinler arası rekabet, bir dine karşı diğer dini telkin etme, Allah'ın varlığını kabul ettirmeye dönük bir çaba yoktur. Her iki mesnevideki kahramanlar zaten Müslümandır. Onlarda var olan Allah inancını sıradanlıktan, alışkanlık hâline gelmiş bir fiil olmaktan çıkarıp, tasavvûfî bir boyuta taşıyarak (meczâî aşkı ilâhî aşka çevirme) samimi, yakîn bir Allah inancına dönüştürme yaklaşımı vardır. Neylî ise mesnevisinde iki farklı din mensubunu çatıştırmadan meczâî aşkı, İslamî tevhid anlayışına dayanan bir Allah inancına dönüştürme telkini vermektedir. Bunda Lâle Devrinin askeri savaşımlardan uzak, barış sürecine dönük tercihlerinin etkisi olabilir. Zira Lâle Devrinden önce iki farklı inanç arasında sıcak bir savaş vardı. Ordular tertiplenir, sefere çıkılır, mücadele verilir ve genelde zaferle dönülürdü. Dolayısıyla sivil kesimde mücadele ihtiyacı oluşmazdı. Sıcak savaş devri kapanıp sulh ve sükûn dönemine girilince artık fikrî mücadele yolu açılmış oluyor. Neylî'nin de Hristiyan dünyasıyla böyle bir telkin ve tebliğ yolunu seçmiş olabileceği düşünülebilir.

Konu -Hristiyan kızın, öldükten sonra duvara birkaç beyit yazmasını kerametvârî bir olay kabul etmek kaydıyla- hayattan alınmış bir kesit gibi yaşantıya ve gerçeğe uygun olmasına rağmen, olay geri planda kalmış; Hristiyan bir kızın ve bir din adamının Müslüman oluşu birinci plana çıkarılmıştır. Karşılaştırma yaptığımız diğer eserlerde ise olaylar olağanüstü özellikler taşır. Olay ön plandadır ve mesaj ağırlıklı olarak olay örgüsü içerisinde verilmeye çalışılmıştır.

Gerçi Fuzûlî mesnevisinde abartılı bir üslup kullansa da çok fazla olağanüstü olarak niteleyebileceğimiz unsurlara yer vermemiştir. “Bir zaman sonra ailesi, Leylâ'yı İbn-i Selâm isimli zengin ve itibarlı birine verir. Ancak, Leylâ kendisini bir perinin sevdiğini ve eğer kendisine dokunursa ikisinin de mahvolacağını söyleyerek...”¹⁴

¹² Fikret Türkmen, *Kerem İle Aslı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.25, s.283

¹³ age., s. 283

¹⁴ Selma Alemdaroğlu, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi'nin*

Roman Tekniği Bakımından incelenmesi, (Yüksek lisans tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elazığ, 2008, s.16

Hüsn ü Aşk mesnevisinde kişiler özelliklerine göre sembolik adlarla adlandırılmıştır. Alegorik bir özellik taşır. Olay masal atmosferinde sunulmuştur. “Fakat daha ilk adımda içinde korkunç bir dev bulunan derin bir kuyuya düşerler. Dev bunları hapseder. Bu arada Sühan yetişerek onları kurtarır. Aşk ile Gayret dondurucu soğuklar içinde "harâbe-i gam"da yürürken ihtiyar bir cadıya rastlarlar. Cadı, Aşk'a gönül verir ve onu sultan yapacağını söyler, fakat bir karşılık görmeyince onu çarmıha gerer. Sühan imdada yetişir, sihri bozarak Aşk'ı kurtarır ve cadıyı öldürür. Hüsn, Aşk'a Sühan vasıtasıyla "tûğ-i âh" isimli kılıçla Eşkar adlı bir at, Gayret'e de iki kanat gönderir. Aşk bu ata binerek yoluna devam eder. Birçok macera atlatarak kıyısında mumdan yapılmış gemiler bulunan "deryâ-yı âteş"e ulaşırlar. Cinler onlara bu gemilere binmelerini teklif ederlerse de binmezler. At semender gibi süzülerek, Gayret de uçarak denizi geçer...”¹⁵

Kerem ile Aslı hikâyesinde de olağanüstü masal unsurlarına rastlamak mümkündür. “Halep'te yaşayan çok zengin bir bey, çocuğu olmadığı için mutsuzdur. Bir gün yaşlı bir derviş ona, eşinin Ayazma Çeşmesi başında yemesini tembihlediği bir elma verir ve gözden kaybolur. Bunun üzerine bey tellâllar çağırıp halkı çeşmenin başına toplar. Bu sırada çocuğu olmayan bir keşişin karısı durumu öğrenince beyin hanımına yalvarır, elmanın bir parçasını da kendisine vermesini ister. Çocuklar ayrı cinsten olursa evlendireceklerine dair sözleşerek elmanın bir parçasını keşişin karısı alır. Dokuz ay sonra beyin bir oğlu, keşişin de bir kızı olur.” “Kerem'in yanık türküleri ilâhî bir anlam kazanmıştır. Duaları kabul edilen Kerem canlı cansız bütün varlıklarla konuşabilmekte, bu varlıklar da ona cevap vermektedir. Aslı'nın gittiği yerleri onlardan öğrenen Kerem'in artık silâhı türküleridir; kılıç kullanmaz, ok atmaz; türkülerindeki ilâhî güçle bütün zorlukları yener. Keşişin Kayseri'ye yerleştiğini ve Aslı'nın annesinin dişçilik yaptığını öğrenince dişini çektirmek bahanesiyle evlerine girer.” “Kerem yakalanıp öldürüleceği sırada valinin kız kardeşinin yardımı ile kurtulur ve Aslı ile evlenir. Ancak keşiş Aslı'ya sihirli bir elbise giydirmiştir. Gerdek gecesi Kerem sabaha kadar uğraştığı halde düğmeleri çözemez. Sonunda bir ah çeker, içinden bir alev çıkar ve yanıp kül olur. Aslı da saçlarını süpürge yapıp külleri toplarken tutuşarak yanar.”¹⁶

Neylî'nin mesnevisinde olay ve olay kahramanları yalın bir şekilde yansıtılmış, uzun tasvirlerden uzak durulmuş, kişiler hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. İsimler yoktur, kişiler “Müslüman bir genç, Hristiyan güzeli, bir rahip...” şeklinde sadece nitelik ve unvanlarıyla belirtilmiş. Karşılaştırdığımız diğer mesnevilerde ise tasvirler önemli yer tutar. Fuzûlî'nin Leyla vü Mecnûn mesnevisinde, Kays, Leylâ, Nevfel, İbn Selâm gerçek isimlendirme; Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk mesnevisinde, Hüsn, Aşk, Mollâ-yı Cünûn, Hayret, Sühan, İsmet,... şeklinde sembolik bir adlandırma; halk hikâyelerimiz arasında yer alan Kerem ile Aslı'da ise, Mirza Bey (Kerem), Han Sultan (Aslı), Sofu, ... sosyal çevrede karşımıza çıkabilecek adlar verme yoluna gidilmiştir.

¹⁵ Naci Okçu, *Hüsn ü Aşk*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.19, s.29.

Abdülbâki Gölpinarlı, *Şeyh Galib* (Seçmeler), İstanbul 1971

¹⁶ Fikret Türkmen, *Kerem İle Aslı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.25, s.283

Neylî'nin mesnevisinde kişiler gerçektir. Günlük hayatta karşılaşılabilecek niteliktedirler, olağanüstü özellikler taşımazlar. Hüsn ü Aşk mesnevisinde daha önce de ifade ettiğimiz gibi olay masalımsı bir üslupta kişiler de sembolik özelliktedirler. “Zengin bir duyuş ve düşünüşle söylenmiş tasavvufî bir mesnevi olan Hüsn ü Aşk'ın kahramanları, ne Leylâ ile Aslı gibi aşk tarihinin birer maddî-gerçek güzelleri ne de Mecnûn ile Kerem gibi bu güzellere vurulmuş, tarihî-menkıbevî aşk kahramanlarıdır. Eserin kahramanları doğrudan doğruya Hüsn yani güzellikle bu güzelliğe ezeli yönelişin ifadesi olan Aşk'ın kendisidir. Seyr ü sülûkü anlatan Hüsn ü Aşk'ta bütün kişi ve yer adları tasavvufî birer semboldür. Hüsn, hüsn-i mutlak (Allah); Aşk, sâlik - derviş; Benî Mahabbet, tarikat; Mekteb-i Edeb, dergâh; Molla-yı Cünûn, mürşid; Sühan, kâmil mürşid; Gayret, mücâhede; İsmet, ihlâs; Kalp Kalesi, gönül; Hûşrübâ, nefistir. Ayrıca eserde yer alan kuyu, cadı, gulyabani, harâbe-i gam, deryâ-yı ateş ile diğer kişi ve yerler sâlikin aşmak zorunda olduğu engelleri temsil etmektedir. Eser ilâhî aşka erişebilmenin, Aşk'ın Hüsn'e kavuşmasının güçlüğünü belirtmek amacıyla kaleme alınmıştır.”¹⁷

Diğer mesnevilerde âşık-mâşûk ilişkisi yoktur. Karşılıklı âşık olma yani âşık- âşık durumu söz konusudur. Neylî'ye ait mesnevide ise karşılıksız bir aşk, âşık (Hristiyan güzeli)-mâşûk (Müslüman genç) vardır. Leylâ vü Mecnûn Mesnevisinde olayın kahramanları, âşık ve mâşûk şeklinde değil de âşık ve âşık olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Nitekim Mecnûn'un Leylâ'ya kavuşmak için yaşadığı sıkıntıları aynı şekilde Leylâ da yaşamıştır.¹⁸ Hüsn ü Aşk mesnevisinde ve Kerem ile Aslı hikâyesinde de karşılıklı sevmeye vardır.

5. Sonuç

Divan Şiiri, Türk edebiyat tarihinde geniş bir zaman diliminde var olmuş, ortak İslâm kültürünün izlerini taşıyan, toplumda değişik kesimlerce benimsenmiş, özellikle mektep/medrese görmüş, okumuş kitlelerin ilgisini çekmiş bir edebi zevkin neticesidir. Osmanlı toplumundaki sosyal ve kültürel değişmelere bağlı olarak gelişen bir çizgide şekillenen bir edebiyat anlayışının ürünüdür. 18.Yüzyıl da Osmanlı toplumunun siyasi, sosyal ve kültürel olarak değişim sürecine girdiği bir yüzyıl olmuştur. Buna bağlı olarak edebiyatımızda da bir mahallî anlayış ortaya çıkmıştır. Yüzyılın temsilcisi sayılabilecek şairlerden Neylî'nin “Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-cû Âzmâyiş-i Tab'-ı Nâdire-gû” adlı mesnevisi şairanelik kaygısından uzak, okuyucuya mesaj vermeye dönük içeriğe sahip oluşu; tasvirlerin yer almayışı, olayda ayrıntıya inilmemesi, olayın yüzeysel kalışı gibi yönleri ile şiir anlayışımızdaki değişme ve gelişmenin habercisi sayılabilecek özellikler taşımaktadır.

¹⁷ Naci Okçu, *Hüsn ü Aşk*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.19, s.29.

¹⁸ Selma Alemdaroğlu, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevisi'nin Roman Tekniği Bakımından incelenmesi*, (Yüksek lisans tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elazığ 2008, s.15

6. Neylî'nin "Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-cû Âzmâyış-i Tab'-ı Nâdire-gû"¹ adlı mesnevisi.

1	Didi bir şûfi-i şabâ-reftâr İder idüm cihânı geşt ü güzâr	16	İdicek ol civân-ı şûha nigâh Cânına düşdi âteş-i cân-gâh
2	Meyl idüb ya'ni c'âlemi seyre Güzerüm düşmüş idi bir deyre	17	Ûrmen-i sabrı eyleyub ber-bâd Yâdına gelmez oldu hergiz yâd
3	Gördüm ol deyr içinde bir ruhbân Câmesi câme-i müselmânân	18	Ne gice hâb ü ne seher ârâm Sîne pür-rîş-i şerha-i âlâm
4	Bana bu hâlden gelub hayret Sırrını fehme eyledüm rağbet	19	Ûlyâ-kâri-i visâli ile Güft ü gû eyledi hayâli ile
5	Didüm ey pîr-i deyr-i pür-aşnâm Sende n'eyler bu kisve-i İslâm	20	Kîse-i mekr u hîleyi açdı Reh-i cânâne sîm ü zeri saçdı
6	Eyleyub pîr-i deyr bana hitâb Didi ey şûfi-i sûtüde-cenâb	21	Dehen-i kîse oldu halka-i dâm Şayd ola tâ ki ol (tiz-rev) tezerv-i hırâm
7	Nice demdür ki ben müselmânum Dîde pür-nür-ı şem'-i İmânum	22	Gerçi hiç itmedi kuşur ammâ Kâbil-i şayd olmadı o hümâ
8	Didüm âyâ bu devlet ü iqbâl Nereden itdi saña c'arz-ı cemâl	23	Yâri teshîre olmayub kadîr Oldı me'yûs-ı vaşlı çün âhîr
9	Eyleyub ma'cerâsını takrîr Didi şad- güne şevkle ol pîr	24	Eyledi fikr-i şüret âhîri Mütesellî ola ânuñ ile tâ
10	Bir zamân deyrimizde itdi maqâm Bir müselmân cevân serv-i hırâm	25	Var idi bir muşavvir-i üstâd Âña şâgird olamaz Behzâd
11	Qadd-i ra'nâsı serv-i bâğ-ı behişt Ruhları idi hem-çerâğ-ı behişt	26	İtmege naqş ânuñ gibi Mânî Neylesun yogidi dil ü cânı
12	Lebleri olmuş idi c'İsî- dem Hem miyânı çü rişte-i Meryem	27	Resm-i a'yâne şöyle kâdir idi Kim görürse bi-c'aynihi dir idi
13	Dil-i c'uşşâkı itdi ol meh-veş Hem-çü kandîl-i deyr-i pür-âteş	28	Seyr iden naqş-ı hâmesin bir ân Dir idi özge naqş-ı c'aceb-seyrân

¹ Neylî, *Divan*, Bursa İnebey Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, Genel:4316, s.44

14	Vardı bir şūh-ı duhter-i tersā Zülfi gül üzre gubār-ı tersā	29	Bir gün ol duhter-i felāket-bīn Geldi pīş-i muşavvire miskīn
15	Mālī ḥadden egerçi bīrūn-ter Ḥüsni mālından oldu efzūn-ter	30	Eyleyub bezl-i naqd u māl u menāl İtdi bu resme ‘arz-ı şūret-i ḥāl
31	Didi ey fenn-i naqşın üstādı Baña taşvīr it ol perī-zādı	54	Ki gönül olma mevtden pūr-gam Maqdem-i merge belki ol ḥurrem
32	Dil heyūlā-yı ‘ışkı oldu ezel Şūret-i ḥüsnüne degil mi maḥal	55	Ki idub terk-i dīn-i Nasranī Oldı ruzı baña Müselmānī
33	Çün muşavvir kelāmın eyledi gūş Oldı deryā-yı şefkati pūr-cūş	56	Eyleyub terk-i dīn-i dīrīni Dīnüm oldu çü yārimüñ dīni
34	Eyleyub ihtimām ol māhı Resm u naqş eyledi ‘alī māhı	57	Umarım Ḥazret-i Ḥudā-yı gāfūr Eyleyub cümle cürmümi mağfūr
35	Duhter ol şūrete idub i‘zāz İtdi cāyın firāz-ı mesned-i nāz	58	Ya‘nī menzil-gehüm o Ḥayy-ı Kerīm Eyleye yārim ile dār-ı na‘īm
36	‘Işk-bāzı idub aña yekser ‘Işkı bir şūrete kōdı duhter	59	Ebedī ḥüsnin eyleyüb seyrān Dāmeni ola destime şāyān
37	Karşusunda gehi idub feryād Oldı rū-māl-ı pāyına mu‘tād	60	Gerçi oldu o reh-ber-i ‘uqbā Peyrevüm ben daḥī aña ḥālā
38	Eyleyub gāh ḥasret ile nigāh Her nigejde iderdi bī-ḥadd āh	61	Ehl-i İslām olub bu kışşāya şād Duhterün itdiler senāsını yād
39	Geh derāgūş idub kemer-āsā Geh lebünden olırdı şekker-hā	62	Defn idub anı yāri yanında İtmediler kuşūr şānında
40	Līk şol kimse k’ola teşne-i āb Anı sīr-āb ider mi mevc-i sīr-āb	63	Yine bir gün o cānibe gitdüm Ḥāne-i duhtere güzār itdüm
41	Geçdi bu ḥalet ile bir nice dem İtdi fi’l-cümle def‘-i guşşa vu gam	64	Müteḥayyir olub bu ḥālāte Nazar itdüm o çend ebyāta
42	Līk bā-hükmi Ḥazret-i Mennān Düşdi bir derd-i bī-emāna civān	65	Zīr-i ebyāte eyledüm çü nazar Daḥī gördüm bir iki beyt-i diger
43	Oldı günden güne şikeste mi‘zāc İtmedi sūd hergiz aña ‘ilāc	66	Şoñradan hem o şöhre-i āfāk İtmiş aña bir iki beyt ilḥāk
44	Cān ü ten beynine düşüb firkat	67	Ki ne ḥurrem imiş baña bu sefer

Dār-ı ʿuḳbāya eyledi rıḫlet
45 Bunı duḫter hemān ki gūş itdi
Şerḫa gelmez ki neyledi nitdi
46 Eyledi tā o denlü nāle vü āh
Şeb-i tār itdi rūzı dūd-ı siyāh
47 Ƙurılaldan beri bu çetr-i kebūd
Olmamışdı bu resme dūd-ālūd
48 Tutdı nā-çār semt-i şūrete rūy
Oldı zaḫm-ı derūna merhem-cūy
49 İdub aḳşama dek yüzine nazār
Giceler ƙordı pāy-i şūrete ser
50 Bir şebān-geh o zārı yād itdük
Şubḫ-dem anı görmege gitdük
51 Gördük ol derd-mend-i dil-dāde
Pīş-i şūretde ḫake üftāde
52 Cān-ı şīrīnin eyleyüb teslīm
Levh-i divāre eylemiş terḫīm
53 Yaʿnī bir iki beyt-i ḫālet-zā
Ḥūn-ı eşkiyle eylemiş imlā

Buldum anuñla vaşl-ı yāre zafer
68 Eyleyub menzil-i rızāyı meʿāb
Nāme-i cürmüm oldı şüste-i āb
69 Yārüm ile civār-ı Ḥaḫda müdām
Eyledüm pīş-gāh-ı ƙurbı maḫām
70 Baña el virdi devlet-i Sermed
Dāmen-i vaşl-ı yār u ʿayş-ı ebed
71 Didi rāhib görünce anı hemān
Düşdi bir nūr göñlüme ol ān
72 Eyledüm ḫalbim anuñ üzre yaḫīm
Dīn-i İslāmdur hemān ḫaḫḫ dīn
73 Sā'ir edyāndan olub bīzār
Eyledüm ana cānla iḫrār

NEYLİ

KAYNAKLAR

- Alemdaroğlu, Selma** (2008). Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi'nin Roman Tekniği Bakımından incelenmesi, (Yüksek lisans tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banarlı, Nihat Sami** (1983). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Fasikül 7-10. İstanbul.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi** (t.y.). Osmanlı Müellifleri. C. II. İstanbul: Meral Yayınları.
- Çelebioğlu, Amil** (1999). Türk Edebiyatında Mesnevi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çiçekler, Mustafa** (2004). Mesnevi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.29. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Erdem, Sadık** (2005). Neylî ve Dîvânı, Ankara, 2005.
- Fatin Davud / ö. 1867**. Hatimetü'l-Eş'ar, Bursa İnebey Eski Eserler Kütüphanesi, No:5975
- Fuzûlî /ö. 1556** (2008). Leyla vü Mecnûn. haz. Hüseyin Ayan, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fuzûlî /ö. 1556** (1996). Leyla vü Mecnûn, haz. Muhammed Nur Doğan, İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbâki** (1971). Şeyh Gâlib (Seçmeler), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kılıç, Atabey** (2004). Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Dîvânı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Külekcî, Numan** (1999). Mesnevi Edebiyatı Antolojisi, Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Muallim Naci**. Mecmua-i Muallim, Sene 1, Nüsha 34, Sahife 135-136 H.19 Ramazan 1305, Milli Kütüphane Tasnif No: 1956 SB406
- Neylî**. Divan, Bursa İnebey Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, Genel:4316
- Okçu, Naci** (1999). Hüsn ü Aşk. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.19. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Öztürk, İsa** (2006). Kerem İle Aslı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pala, İskender** (1989). Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, c. 1-2. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Türkmen, Fikret** (2002). Kerem ile Aslı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.25. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Uzun, Adnan** (1991). Neylî Divanı (Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünver, İsmail** (1986). Mesnevi. Türk Dili (Divan Şiiri Özel Sayısı) 415, 416, 417. sayılar.